

Przedmowa

Niniejsza książka jest pokłosem zorganizowanej w listopadzie 2019 roku sesji naukowej, poświęconej autotematyzmowi we współczesnej humanistyce – oraz elementem szerszego projektu badawczego, którego cel stanowi metodologiczne odświeżenie i przywrócenie badaniom literaturoznawczym pojęcia autotematyzmu, popularnego w XX stuleciu w związku z dominacją paradygmatu strukturalno-semiotycznego oraz żywotnością poetyk modernistycznych, współcześnie zaś (między innymi w wyniku transformacji politycznej oraz przemian kulturowych i infrastrukturalnych po roku 1989) nieco odsuniętego.

O powinnościach i charakterze sztuki, koncepcji postmodernistycznego podmiotu (także podmiotu tworzącego, czyli autora), statusie ontologicznym literatury czy jej szansach działania w świecie zewnętrznym piszą zaś najpopularniejsi i najważniejsi twórcy ostatnich lat. Rezygnują oni jednak z modernistycznych przekonań na temat autonomii czy konstruktywizmu utworów, których znaczenia nie wyczerpują się w opisie strukturalnym czy semiotycznym. Współczesna literatura podejmuje problem autotematyzmu sztuki w zupełnie odmiennych kontekstach, łącząc metarefleksję z projektem ponowoczesnym, ekokrytyką, neolingwizmem czy cybernetyką, umożliwiając tym samym omawianie zagadnienia za pomocą różnych języków współczesnych metodologii, takich jak dekonstrukcja czy performatyka.

Pojęcia i narzędzia stosowane do tej pory do analizy dzieł autotematycznych – wypracowane na początku drugiej połowy wieku XX przez szkoły strukturalne i semiotyczne – nie zawsze przystają do dzieł najnowszych, nie nadążając za zmiennymi koncepcjami literatury, artysty i odbiorcy; bywają mało poręczne w badaniu tekstów, które w przeciągu ostatniego ćwierćwiecza zyskały nowy status i ontologię (między innymi w związku z ekspansją twórczości cybernetycznej, mającej znaczący wkład do zmiany w myśleniu o utworze literackim i komunikacji). Ogromny potencjał metarefleksji współczesnej twórczości domaga się zatem świeżego języka opisu, który przetłumaczyłby dotychczasowe cenne ustalenia na inne terminy, wyprowadzone ze współczesnych konceptów literackich i przylegające do nich metodologicznie, a także ulokował nowy autotematyzm w kontekście przemian paradygmatu filozoficznego, usiłując zbadać poręczność tejże kategorii w ponowoczesności – i wobec licznych przemian kulturowych, których literatura bezsprzecznie doświadczyła.

Zawarte w niniejszym zbiorze rozprawy analizują liczne odmiany i przemiany autotematyzmu, badając metarefleksję uprawianą na gruncie różnych rodzajów i gatunków literackich, skupiając się na rozmaitych okresach, pokoleniach i nurtach, czy wreszcie proponując bliskie spojrzenia na indywidualne głosy twórcze. O tytułowej „nowości” proponowanych tu rozpoznań decyduje nie tyle skupienie Autorów i Auterek na dziełach i nazwiskach stosunkowo młodych – liczne teksty dotyczą bowiem utworów znanych, od dawna obecnych w literaturoznawczych dyskusjach – ile podjęcie namysłu nad tematami do tej pory wykluczonymi lub przeoczonymi.

Autotematyzm literatury pisanej przez kobiety, metarefleksyjność reportażu czy komiksu, namysł nad strategiami autokreacyjnymi pisarzy i pisarek – wszystko to tematy, którym do tej pory w literaturoznawstwie nie poświęcano należytej uwagi. Książka, którą Czytelnicy i Czytelniczki trzymają w rękach, stanowi próbę zmierzenia się z metarefleksją w jej mnogich współczesnych wydaniach, będąc zarazem przekrojową próbą odpowiedzi na przynajmniej niektóre z pytań, które powinniśmy zadawać dziś literaturze – lub które literatura powinna zadawać sobie sama.

Agnieszka Waligóra